

poukazují na validitu – rozuměj obsahovou platnost z hlediska toho, co jsme zamýšleli měřit – u obou přístupů k měření subjektivní hierarchizace povolání.

⁸ Podíl pěti subjektivních tříd je následující: 1. vyšší 8%; 2. střední třída 46%; 3. nižší střední 26%; 4. dělnická 7%; 5. nižší 4%. Pro jednoduchost v části porovnávací rozdíly průměrů (obrázek 2 a poznámka 12) používáme sloučené tři kategorie: vyšší, střední a nižší třídy (podíl 8 / 46 / 4 %).

⁹ Když jsme shlukovou analýzu provedli bez této profese výsledek byl stejný, také pokud shlukování proběhlo pomocí jiného postupu (Wardova metoda) odhalena byla stejná seskupení. Struktura shluků je také v zásadě stejná, pokud seskupujeme v jednotlivých sociálních třídách samostatně, liší se jen pořadí jejich spojení.

¹⁰ Pojem *situs* odkazuje k vícedimenzonalitě stratifikačního systému, odráží horizontální charakter zatímco status vertikální. P. Hatt hovoří o „skupinách povolání“ (occupational family), v nichž jsme při jejich hodnocení konzistentní. Ty chápe jako určitou podmnožinu *situsu*, např. *situs* manuální práce tvoří skupiny: stavební řemesla (a v nich jednotlivé profese: elektrikář, truhlář, instalatér), kvalifikovaných montérů, venkovní práce, nekvalifikovaní dělníci. Jde o takovou skupinu povolání, u nichž lze statusový systém považovat za ucelenou

jednotku [Hatt 1950]. Existuje ale i poněkud odlišné pojetí *situsu*, v němž každá *situsová* kategorie musí obsahovat profese s rozpětím statusu od nejnižší do nejvyšší hodnoty. Kupříkladu *situsem* právních orgánů prochází profese celého statusového kontinua: soudce vrchního soudu, právník, policista, dozorce [Morris, Murphy 1959].

¹¹ Tyto skupiny jsou podobné čtyřem hlavním seskupením, které odhalil výzkum kognitivních představ o světě profesí v 70. letech ve Skotsku: odborníci, profese jednajících s lidmi, nekvalifikované profese a řemesla [Coxon at al. 1986].

¹² K ověření distancí mezi skupinami profesí jsme také použili metodu, kterou navrhl E. O. Laumann [1966: kap. 4]. Spočívá v testování rozdílů vzájemných rozdílů průměrných hodnot dvojic profesí (matice 22 x 22) pro každou ze tří subjektivních tříd zvlášť (t-test pro párové srovnání v závislém výběru zohledňujícím počet testů). U všech třech tříd se objevují následující páry profesí se stejnou distancí: majitel/vedoucí obchodu a zdravotní sestra; prodavač a řidič; tovární dělník a mistr; řidič a mistr; uklízečka a stavební dělník; programátor a projektant. Ukazuje se, podobně jako u výsledků shlukové analýzy, že respondenti kategorizují odlišně profese bílých a modrých límečků, neboť stejné dvojice pochází vždy pouze z jedné této skupiny.

Jiří Šafr získal doktorát ze sociologie na Univerzitě Karlově v Praze. Pracuje jako výzkumný pracovník v oddělení Studia sociální struktury Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. a v Institutu sociologických studií UK FSV. Zabývá se výzkumem sociálních stratifikace a nerovností (sociální distance, kulturní spotřeba a sociální třídy), sociální spravedlnosti a problematikou společenské koheze a sociálního kapitálu. Externě vyučuje na KŘSZSO FHS UK.

Lze ho kontaktovat na adrese: jiri.safr@soc.cas.cz

Julia Häuberer vystudovala sociologii na Technische Universität Chemnitz. V současnosti působí v oddělení Studia sociální struktury Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. a na Institutu sociologických studií UK FSV. Zabývá se výzkumem sociálního kapitálu, sítí a sociálních nerovností a metodologií analýzy kvantitativních dat. Dokončuje disertační práci na téma měření sociálního kapitálu v české společnosti.

Lze ji kontaktovat na adrese: julia.hauberer@soc.cas.cz

medailon

Kdo byl Pavel Machonin

Pavel Machonin byl bezesporu jednou z největších osobností pišících současné sociologické dějiny a jeho odchod znamená obrovskou ztrátu nejen pro vědeckou, ale také pro laickou veřejnost. Jeho životním krédem bylo, že „posláním sociologa je poznávat skutečné sociální vztahy mezi lidmi, nikoliv podléhat módním ideologiím.“ Ve své celoživotní práci se proto snažil co nejrealističtěji vypovídat o sociální skutečnosti a zabývat se reálnými otázkami a výsledky, ke kterým dospěl, psát co možná nejsrozumitelnějším jazykem [Petrušek, Tuček 2007: 822].

Osobnost Pavla Machonina byla úzce spjata s důležitými milníky jak historickými, tak sociologickými. V šedesátých letech byl jedním z prvních sociálních vědců, kteří se zásadně podíleli a iniciovali znovuzrození české sociologie po temném období, kdy byla označována za buržoazní „pavědu“ [Večerník 2008: 587]. Jeho práce v tomto období, které předcházelo Pražskému jaru 1968, je pro sociologii velmi důležitá. Roku 1965 vznikl při Československé akademii věd samostatný Sociologický ústav a zároveň byla obnovena činnost Soci-

ologického časopisu. Ředitelem ústavu se stal právě Machonin, pod jehož vedením byl ustaven tým badatelů, kteří připravili empirický výzkum sociální stratifikace. výsledky tohoto šetření reálně zobrazily tehdejší českou společnost a poskytly pohled oprostěný od ideových nánosů.

Další Machoninovou zásluhou bylo hledání a motivování nových výzkumníků, na což dokázal sehnat peníze od tehdejší vlády. Lze říci, že pod jeho vedením bylo vybudováno jádro výzkumného týmu a teorie a metodologie mnohorozměrné-

ho sociálního statusu jako komplexního nástroje pro studium sociální struktury [Večerník 2008: 587].

Za jeho nejnámější knihu, již publikoval spolu s dalšími mladými sociology tzv. mladé generace, můžeme označit dílo *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace* (publikovaná roku 1969), kvůli které byl však po dlouhých dvacet let pronásledován komunistickým režimem [Eichler 2008]. Kniha se totiž stala neoficiálním symbolem Pražského jara v sociologii. V průběhu normalizace se nesměla číst, ale její vydání mělo dalekosáhlejší následky. Samostatný Sociologický ústav byl rozpuštěn a Pavel Machonin byl vyloučen z Komunistické strany Československa. Jeho jméno se stalo součástí seznamu nepřátel socialismu, nemohl pokračovat ve své akademické dráze, čímž byl de facto vyloučen z vědeckého života [Večerník 2008: 588].

V sociologii mohl znovu začít působit až po roce 1989. Hned po svém návratu se jeho pozornost zaměřila především na témata týkající se sociální struktury a jejích proměn - tedy výzkumů sociálních nerovností, elit a sociální soudržnosti. Jako vedoucí oddělení Studia sociální struktury při obnoveném Sociologickém ústavu Akademie věd se začal zajímat také o téma transformačních procesů v postkomunistických zemích. [Jeden ...]

Na začátku devadesátých let pracoval na vytvoření prvního velkého výzkumu sociální struktury a mobility, nazvaném *Třída a sociální struktura* (1991). Dále se zabýval komparativním výzkumem *Sociální stratifikace ve střední a východní Evropě a koloběh elit* (1993), který vedli Donald Treiman a Ivan Szelényi. Data z mnoha těchto výzkumů posloužila nejen Machoninovi k sepsání mnoha publikací. V roce 1994 sestavil tým badatelů, ve kterém figurovali i mladí studenti, v němž hrál jednu z výrazných rolí především Milan Tuček [Večerník 2008: 588].

Za svůj život Pavel Machonin obdržel několik vyznamenání a čestných uznání - např. od Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových nebo cenu Jana Evangelisty Purkyně Akademie věd za zásluhy o rozvoj humanitního vědění [Petrušek, Tuček 2007: 822]. Byl také jmenován čestným prezidentem *Výzkumu komunit pro sociální stratifikaci a mobility ISA* (Mezinárodní sociologické asociace), což představuje nejvyšší výraz uznání za jeho průkopnickou práci v této oblasti studia sociální reality.

Byl také dlouholetým členem Vědecké rady Sociologického ústavu AV ČR a mezi jeho poslední aktivity můžeme zařadit spolupráci na projektu Ministerstva práce a sociálních věcí pojmenovaném *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu* [Večerník 2008: 589]. Spolupracoval rovněž s Masarykovou dělnickou akademií.

I ve svém vysokém věku se tedy aktivně účastnil vědecké činnosti a stále publikoval v oboru svého celoživotního zájmu, ve kterém zanechal odkaz v podobě desítek knižních titulů a studií, které se zapsaly do dějin sociologie nesmazatelnou

stopou. Tento velký sociolog, jehož si kolegové cenili především díky jeho pracovitosti, spolehlivosti a čestnosti, zemřel v Praze dne 14. července 2008 ve věku 81 let.

Jana Šípková

Literatura:

- Eichler, P. 2008. „Zemřel sociolog Pavel Machonin, vědec pronásledovaný komunisty.“ [online]. Praha: iDNES [cit. 24.9.2008]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/zemrel-sociolog-pavel-machonin-vedec-pronasledovany-komunisty-pw1-/domaci.asp?c=A080715_145932_domaci_pei>.
- Petrušek, M., M. Tuček. 2007. „Pavel Machonin – vědec, učitel a přítel (*1927).“ *Sociologický časopis* 43 (4): 821-823.
- Jeden z nejvýznamnějších českých sociologů docent PhDr. Pavel Machonin, DrSc., zesnul v pondělí 14. července 2008 v Praze ve věku 81 let.* Publikováno online. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 24.9.2008]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/articles/cz/13/4315/Zesnul-vyznamny-sociolog-Pavel-Machonin.html>>.
- Večerník, J. 2008. „Pavel Machonin, eminent Czech sociologist, has died.“ *Czech Sociological Review* 44 (3): 587-589.

